

Letértünk vagy lemaradunk?

Szubjektív beszámoló az Allied Social Science Associations 1996. január 4. és 7. közötti San Franciscó-i kongresszusáról

Az Allied Social Science Associations (ASSA) éves kongresszusát minden évben újév táján rendezik az Egyesült Államok valamelyik nagyvárosában. Erre a kongresszusra – elsősorban a nagy költségek miatt – nehéz kijutni Magyarországról. Az 1996-os éves konferencián mindössze három magyar résztvevő volt, de közülük is egy már valójában külföldön dolgozik. A másik két résztvevő egyike ezért szívesen megosztja néhány benyomását a hazai szakmai olvasóközönséggel.

Az ASSA valójában nem egyetlen szervezet, hanem számos olyan szakmai csoportosulást tömörít, amely – zömmel az Egyesült Államokban – társadalomtudományi kutatókkal foglalkozik, illetve társadalomtudományi kutatók vagy intézményeik együttműködésének ad keretet. A messze legnagyobb szakmai súlyú American Economic Association mellett ide tartozik több kisebb, ám egy-egy jelentős szakterületen ugyancsak elismert szervezet. Ilyen például az Econometrics Society, az Atlantic Economic Society, az Association of Comparative Economic Studies, az American Finance Association, vagy az Industrial Organizations Society.

Az ASSA éves konferenciáin különféle becslések szerint általában 6–8 ezer regisztrált résztvevő van. Nem volt ez másként az 1996-os rendezvényen sem, ahol – saját „számításaim” szerint – az egy-másfél tucat plenáris előadást nem számítva, a különféle ASSA-tagszervezetek összesen 552 szekcióülést tartottak.

A konferencia három napján reggel 8-tól este fél 6-ig – az ebédszünetet leszámítva – szakadatlanul üléseztek a szekciók San Francisco hat belvárosi szállodájában. Egy időben tehát nemegyszer 40-50 szekció is ülést tartott. Ezeken a téma fontosságától és/vagy népszerűségétől, az előadó személyétől stb. függően hol több száz, hol csak három-négy hallgató vett részt. Jellemző apróság (amelyből azonban semmiképpen sem lehet az amerikai közgazdászok Európa iránti érdektelenségére következtetni): az egyik, az európai integráció egyes részproblémáiról ökonometriai elemzéseket bemutató szekcióban három előadó volt és mindössze négy hallgató. Ez azonban nem volt általános.

A párhuzamos szekciók nagy száma miatt a konferenciáról csak igen korlátozott képet lehet adni a személyes élmények alapján. Segítséget nyújt azonban az igen részletes programfüzet, amely minden szekciót felsorol az előadók nevével és intézményével, az előadások címével és az opponensek nevével. A programfüzet hasznos áttekintést nyújt arról, hogy hol tart 1996-ban a nemzetközi és – ha az összemérés lehetséges egyáltalán – a magyar közgazdaságtudomány.

Az ASSA-konferenciák ugyanis túlzás nélkül a közgazdász társadalom legfontosabb seregszemléjét jelentik minden évben. Itt a szakma vezető amerikai képviselői igen nagy számban – és az Amerikán kívüli „nagy nevek” közül is sokan – megjelennek. Hivatalos címeket vagy kitüntetések nem osztanak ki, de van néhány olyan plenáris előadás (például a Richard T. Ely Lecture), amelyre a Nobel-díjra is esélyesnek tekintett szakembert szoktak felkérni. Ez az előadás az *American Economic Review* évente megjelenő konferenciaszámában mindig kiemelt helyen szerepel.

A Richard T. Ely előadást 1996-ban *Martin Feldstein*, a Federal Reserve Board korábbi elnöke, több amerikai elnök gazdaságpolitikai tanácsadója, jelenleg pedig a Harvard Egye-

tem tanára tartotta. A magyar hallgatónak több mint érdekes volt a téma: a „hiányzó láncszem” a közszolgálati szektor működésében, illetve a vele kapcsolatos gazdaságpolitikában. Ez a láncszem nem más, mint az egészségbiztosítási rendszer és az egészségügyi ellátás, amelyre Feldstein szerint az Egyesült Államok társadalma (tehát korántsem csak az állam) rossz struktúrában, alacsony határfokkal és túl sokat költ. A kérdés ebben a megközelítésben nem az, hogy felemeljék-e a biztosítási és/vagy a térítési díjakat, szűkítsék az ellátásokat, vagy drasztikusan alakítsák át az egész rendszer működését (amelyben egyébként a magánbiztosítás szerepe sokkal nagyobb, mint Európában). Sokkal többről van szó. Az alapelveket, a rendszer összes elemének létjogosultságát és céljait kell alaposan átgondolni. Adott formájában ugyanis Feldstein szerint az egész társadalom számára összességében súlyos és egyre halmozódó veszteségforrás, amelynek fenntartása már néhány év alatt is csődbe viheti az államháztartást, majd pedig később akár az egész gazdaságot.

Kemény szavak egy tudományos előadástól egy olyan fórumon, ahol nem gyakori a direkt gazdaságpolitikai állásfoglalás, és ahol attól is óvakodni szoktak, hogy letegyék a garast aktuálpolitikai jellegű ügyekben. Márpedig a *közösségi fogyasztás* finanszírozása ma ilyen ügy az Egyesült Államokban, ahol a republikánus többségű Kongresszus és a demokrata elnök között a költségvetési hiány csökkentéséért folyik az ádáz, az állam-szervezet folyamatos működését is néha veszélybe sodró harc.

A konferencián kevés volt a gazdaságpolitikai témájú előadás. Az előadások többségét az amerikai közgazdászoktól egyre inkább megszokott, és világszerte is mind jobban teret hódító módszertani megközelítés jellemezte. Ennek lényege a matematikai és metodológiai precizitás, az igen korszerű kutatási módszertani felkészültség és a gazdasági problémák jelentős részének formalizálhatóságába, illetve modellezhetőségébe vetett hit. Az úgynevezett *intézményi közgazdaságtan* képviselői közül néhányan – mint *Mancur Olson* – ugyancsak kiemelten kaptak előadási lehetőséget, de ez az irányzat általában háttérben volt.

A magyar közgazdasági kutatásokban az utóbbi években kevés új téma tűnt fel. Erre gondolva feltűnő volt az idei (de többek szerint minden egyes) ASSA-konferencián az új vagy annak tűnő témák széles választéka. Ezek egy része nemigen vehető komolyan, más, meghökkentőnek tűnő témák viszont a közgazdasági elemzés új és fontos területekre való kiterjesztését jelentik.

Tartottak például szekcióülést a feminista közgazdaságtanról, a helyi telefonközpontok működésének állami szabályozásáról, a bevándorlás gazdasági problémáiról, a magas jövedelmű rétegek reakciójáról különböző országok adóreformjaira és – a Nobel-díjas *Gary S. Becker* elnökletével – az elmebetegségek közgazdaságtanáról.

Hangzott el előadás a vállalatméret-struktúra és az adóbevételek összefüggéseiről a Csendes-óceáni térség gazdaságaiban, a több családnak otthont adó lakóházak okozta lakáspiaci és pénzügyi problémákról, a keletnémet nők munkaerő-piaci alkueréjének alakulásáról a német egyesülés után, azokról a gazdaságpolitikai gondokról, amelyekkel – majd egyszer – a ki-egyensúlyozott költségvetés megteremtése után kerülhet szembe az amerikai kormányzat, vagy a népességrobbanás és a thaiföldi erdőpusztulás 1973–1991 közötti összefüggéseiről.

Míndez csak nagyon kevés és önkényesen kiragadott példa a kutatási témák hallatlan sokféleségére. Első reakciónk persze lehetne az, hogy – Amerikában, illetve Nyugaton – „*mi mindenre* nem adnak pénzt?!”. Valójában azonban a magyar viszonyokra gondolva ezt a mondatot kicsit máshogy kellene hangsúlyoznunk: „*mi mindenre nem* adnak pénzt!” (mármint itthon). A közgazdasági kutatást (is) egyre jobban sújtó pénzhiány miatt sajnos csökkennek az esélyei azoknak a magyar kutatóknak, akik új témákba kívánnának bele-vágni, mert a pályázatok elbírálói nem szívesen veszik el a pénzt bizonytalan új területek kedvéért azoktól, akik „bevált” témakörökben már elértek eredményeket.

Az uralkodó (*mainstream*) szemléletet tükröző előadások vitáiban a kritika többnyire a módszertan egyes elemeit illette. Ritkább volt a felhasznált adatok eredetét, verifikálha-

tóságát, értelmezését firtató megjegyzés, és a hallgatóság többnyire elfogadta a többéves adatokra épített elemzéseket is. Nem hangzott el például az adatokkal kapcsolatos kritikai észrevétel egy olyan előadással kapcsolatban, amely 3-4 évvel ezelőtti adatok alapján az orosz gazdaság különböző szektorainak piacain elemezte a versenyviszonyokat a szokásos koncentrációs mutatók felhasználásával. Néhány következtetés a kelet-európai hallgató számára kissé irreálisnak tűnt, az előadás amerikai opponense azonban az alkalmazott elemzési módszerre koncentrált és ezzel kapcsolatban teljes megalégedését fejezte ki.

A mai *mainstream* közgazdaságtan túlsúlyát és bizonyos módszertani gyengeségeit azonban súlyos hiba volna kritizálni egy olyan közgazdasági elemzési-kutatási kultúra szokásai vagy hagyományai alapján, amilyenné – szerencsére nem teljes körben – a magyar vált az utóbbi években. A magyar közgazdász kutatók egy része ugyanis azért nézi le „a számokkal való búvészkedést”, mert ennek korszerű módszereit nem ismeri. Ugyanakkor rossz tapasztalatai is vannak arról a hatvanas-hetvenes évekből. A népgazdasági tervezés igényelte jelentős gazdaságmatematikai és számítástechnikai kultúra végző soron valóban hibás gazdaságpolitikát szolgált, és ezért – részben érdemtelenül – szakmailag a süllyesztőbe került. Magyarországon azért is kíséri bizonyos szkepszis az ökonometriai elemzéseket, mert ezek hazai adatbázisa gyakran kétségtelenül nem kielégítő minőségű. Mégis, az empiria és a gazdaságpolitikai relevancia iránti fokozott magyarországi igényt csak viszonylag keveseknél támasztja alá korszerű ökonometriai felkészültség.

Ez a megállapítás valószínűleg csak a 30-35 év feletti hazai kutatógeneráció egy részére áll. A fiatalabbak már megtanulták a legkorszerűbb elemzési módszereket és – néha talán kritikátlanul – hisznek is bennük. Közülük azonban azok, akik a Ph.D. fokozat megszerzése után is a kutatói-oktatói pályán akarnak boldogulni, többnyire nem maradnak Magyarországon. Az ASSA konferencián négy 30 év alatti magyar kutató is tartott jó visszhangú – és korszerű szakmai felkészültségről tanúskodó – előadást. Közülük azonban ma már senki sem áll Magyarországon alkalmazásban.

Ha tetszik, korszerű, ha tetszik, *mainstream* szemlélet és elemzési módszerek mainál szélesebb körben való elsajátítása fontos lenne a Magyarországon maradt kutatók számára is, mert a szorosán vett közgazdaságtudomány mértékadó nemzetközi fórumain egyre kevésbé veszik valóban komolyan a csak verbális jellegű közgazdasági elemzéseket. Az „exportképesség” egyik fontos kritériuma a kvantitatív szemlélet és a következtetések számszerű, illetve szigorúan formalizált bizonyítása.

Két fontos kivétel van. Az egyik a már említett, elismert, ám csak szűkebb körre korlátozódó intézményi közgazdaságtan, a másik pedig éppen a tranzíció – vagy Kelet-Európa-kutatás. E kivételek közé még akkor sem fér be például a vállalatimogatás-kutatás, ha annak intézményi közgazdaságtani alapjai is vannak és kelet-európai problémákat vizsgál. Magyarországon ugyanis talán kevésbé ismert tény, hogy a vállalati esetek feldolgozásán alapuló vizsgálatokat Amerikában nagyon gyakran a *business management* területére tartozó kutatásoknak tekintik, ezt a területet viszont sokan nem tartják a szigorúan vett közgazdaságtudomány részének.

Kissé leegyszerűsítve: a *Harvard Business Review* széles körben elismert és idézett, vitathatatlanul kiemelkedő nemzetközi rangú folyóirat, azonban *nem abban a szakmai körben*, ahol például az *American Economic Review* vagy a *Journal of Economic Literature*. A kutatás, a publikáció, a szakmai fórumokon való szereplés specifikus (tehát tudományterülettől függő) kritériumai a két terület között Amerikában sokkal jobban eltérnek egymástól, mint Magyarországon. „Nem illik” például ugyanabban az előadásban definíciókat vagy nagyobb horderejű megállapításokat idézni a *business management* szakirodalomból akkor, ha az előadás közgazdaságtudományi (Economics, ezen belül Industrial Organizations) fórumra készült, és például az intézményi közgazdaságtan szakirodalmára épül.

A kelet-európai gazdasági átalakulás kutatása még mindig több szempontból is kivételnek számít a szakma bizonyos íratlan játékszabályai vagy konvenciói alól. Meglepően sok szekció foglalkozott ezzel a területtel, és más témákban hírnevet szerzett nagy nevek egész sora tett ide többé-kevésbé tartós szakmai kirándulást. Itt a kutatások módszertani megalapozottságát a legtöbb előadótól kevésbé kérték számon, és neves előadóktól sem volt ritka a benyomásokat összegző, a primer tények helyett mások eredményeire vagy vélekedéseire épülő eszmefuttatás.

Magyar szempontból jó hír, hogy az ország gazdasági megítélésének gyors javulása itt is megmutatkozott.¹ Rossz hír viszont, hogy a tranzitországok száma ma már csaknem 30 (bár többen vitatták, hogy milyen alapon kerül például Lengyelország és Türkmenisztán ugyanabba az országcategóriába). Ezek között Magyarország már nem számít annyira úttörőnek, miközben a kisebb gazdaságok közé tartozik, tehát kevesebben foglalkoznak vele.

Veszélyes dolog az általánosítás. Mégis úgy tűnt az e témában tartott szekcióüléseken, illetve -programokon, hogy elsősorban a Kelet-Európán kívüli (főleg amerikai) kutatók kapnak ezen a területen is igazán jelentős nemzetközi szakmai nyilvánosságot. Több olyan kutatócsoport amerikai vagy brit vezetője is tartott előadást, amelyben voltak kelet-európai résztvevők is, és közreműködésükre hivatkoztak is. A kutatási munkamegosztásban azonban nekik többnyire a „terepmunka”, a helyi adatgyűjtés jutott, a szintetizálás és a következtetések megfogalmazása azonban már nem.

Itt nem volna helyes azonnal diszkriminációra gondolni. Részben magyarázat lehet az, hogy a kelet-európai kutatók módszertani felkészültsége még nem eléggé széles körben éri el a nyugati követelményeket, vagy ha eléri, arról a nyugati partnerek közül még csak viszonylag kevesen vesznek tudomást. A legegyszerűbb ok pedig valószínűleg az, hogy a kiutazás magas költségei miatt maradt távol számos kelet-európai társszerző vagy közreműködő a konferenciától.

A konferencián nyoma sem volt annak, mintha a tranzíciós kutatások leértékelődnének vagy visszaszorulnának. Inkább azt lehetett látni, hogy ezek a kutatások még mindig a módszertani alapozás fázisában vannak, ezért egyelőre nincsenek igazán szigorú metodológiai követelmények velük szemben. A változás azonban valószínű, és erre Kelet-Európában célszerű felkészülni.

A magyar közgazdaságtudomány szakmailag aligha maradt le nagyobb mértékben a nemzetközi élvonaltól. Ez legalábbis a tranzíciós kutatások területén kétségtelen tény. Azt viszont az ASSA-konferencia egyik hazai használatra szóló tanulságaként talán nem túlzás megfogalmazni, hogy a magyar közgazdasági kutatások – részben az átalakulás miatti rövid távú kutatási igények megszorodása miatt – olyan irány felé fordultak, amely eltér a nemzetközileg mind uralkodóbbá váló főiránytól, elsősorban a más módszertani alapállás miatt.

Ennek az a veszélye, hogy a valóban jelentős hazai eredmények is csökkenő arányban és számban jutnak el fontos nemzetközi szakmai fórumokra. Ha pedig így történik, akkor külföldről nézve még akkor is bekövetkezik a szakmai lemaradás, ha a magyar kutatók ennek ellenkezőjéről lesznek meggyőződve.

Török Ádám

¹ Jeffrey Sachsról köztudott, hogy az átalakuló gazdaságok ügyeiben a tudományos világ mellett a pénzügyi körök és a kormányzati szakértők is igen sokat adnak a véleményére. A harvardi professzor egyik előadásában az átalakulás visszafordíthatatlanná válásának két kritériumát jelölte meg: 1. a piacgazdaság és a magántulajdon dominanciáját biztosító jogi és intézményi fejlettség bizonyos szintje, 2. a gazdasági növekedés megindulása a „tranzíciós visszaesés” után. A két kritérium szerint hat átalakuló országban visszafordíthatatlan a tranzíció: az öt CEFTA-országban, valamint Észtországban.